

SMINTHEION 2023 YILI KAZI ÇALIŞMALARI SMINTHEION EXCAVATIONS IN 2023

Davut Kaplan* Hüseyin Yaman**

*1980-2019 yılları arasında Smintheion'u aralıksız
40 yıl araştıran, kazan ve çalışan ve üzerimize
düşerek bizleri yetiştiren hocam Prof. Dr. Coşkun
Özgünel'i hayır ve rahmetle yad ediyoruz.*

Öz

Bu çalışmada önemli bir kült merkezi olan Smintheion'da 2023 yılında gerçekleştirilen çalışmalarda ortaya çıkan veriler ele alınmıştır. Başlangıcından itibaren kazı çalışmaları, Apollon Smintheus Tapınağı, hamamlar, su depoları ve konut gibi yapılar Smintheion'un Prehistorik, Antik Çağ ile Geç Antik Çağ gibi farklı dönemlerine ait yaşam ve kültüre ilişkin çeşitli veriler sunmuştur. Sayılan bu alanlar gibi nekropolis'ler de sosyal ve dini hayata dair bilgi vermektedir. Bu nedenle, 1989 ile 1991 yılları arasında kısa süreli kazıların gerçekleştirildiği nekropolis çalışmalarına, tapınağın yaklaşık 400 metre kuzey-kuzeybatısında önceki yıllarda kazılan alanın devamı niteliğindeki alanda 2023 sezonunda yeniden başlanmıştır. Üç farklı aşmada yürütülen kazılar, yerleşim alanı ve nekropolis arasındaki sınıra odaklanmıştır. Buradaki ilk aşmada çok sayıda bireyin gömüldüğü tek gömü teknesine sahip kuzey-güney yönlü küçük boyutlu bir oda mezar tespit edilmiştir. Mezardan ele geçen buluntular, MÖ 4. yüzyıl – 3. yüzyıl ortaları ile MS 4. yüzyıl aralığına tarihlenir. Ayrıca oda mezarın kuzeydoğusunda çatı kiremitlerinden yapılmış bir başka mezar kısmen ortaya çıkmıştır. İkinci aşmada bir lahit teknesinin kaidesine ait parça ile açmanın kuzey kesiminde poligonal taşlardan bir zemin ortaya çıkmıştır. Son aşmadaysa bir kireç ocağının bulunduğu olası üretim alanı tespit edilmiştir. Bu bulgular, alanın yalnızca gömü amacıyla kullanılmadığını, aynı zamanda inşaat ve diğer endüstriler için gerekli olan kireç üretimi gibi önemli ekonomik faaliyetlere de ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Daha fazla kazı ve analiz, bu alana yerleşmiş olan topluluğun kültürel ve sosyal dinamiklerine dair daha derinlemesine bilgiler sağlayabilir. Kazılan bu aşmalar çevresinde gerçekleştirilen jeofizik çalışmalarla bu alandaki bazı yapılara ait duvarların varlığına işaret eden sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Troas, Smintheion, Nekropolis, Cam Unguentarium, Roma Dönemi

* Prof. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun/TÜRKİYE
davut.kaplan@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5690-1639

** Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
huseyinyaman@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1693-6500 (Makale Gönderim Tarihi: 08.01.2025, Makale
Kabul Tarihi: 18.02.2025).

Abstract

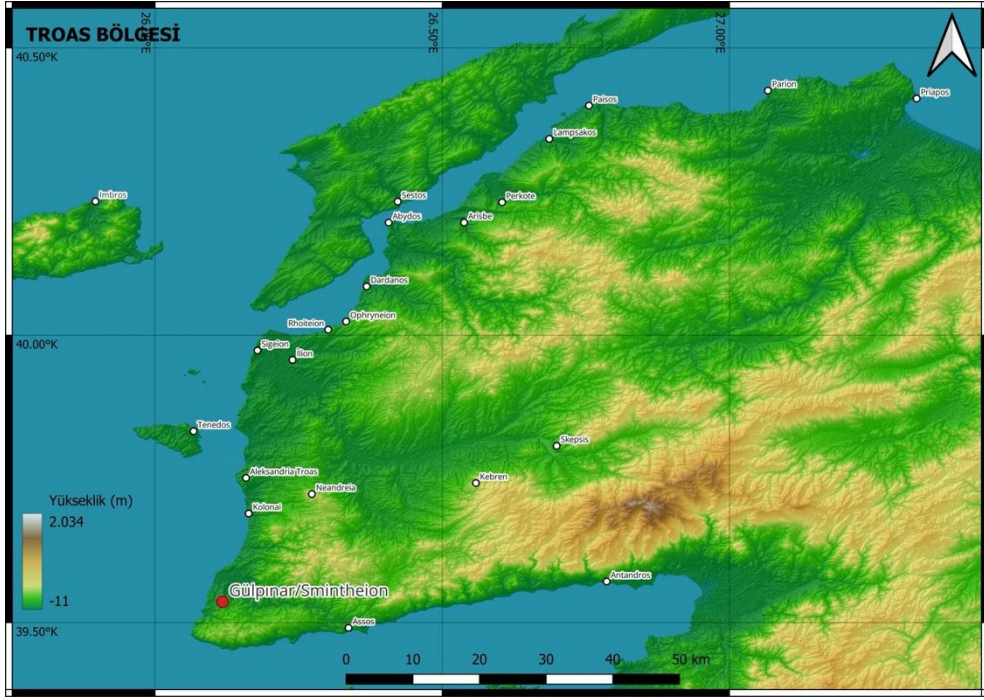
This paper presents the results of the 2023 excavations conducted in the Smintheion, which is one of the most important cultic sites in the Troad. Since the beginning of the excavations, structures such as the Temple of Apollo Smintheus, baths, water reservoirs, and dwellings have revealed a wealth of information about the cultures and customs throughout history, including prehistory, antiquity, and late antiquity. In addition to the structures mentioned above, the necropolises also provide valuable information regarding social and religious life. As a result, excavations at the necropolis, which were temporarily carried out between 1989 and 1991, were restarted in the 2023 at a site approximately 400 meters north-northwest of the temple, representing a continuous portion of the previously excavated site. Excavations in three separate trenches focused on the boundary between the residential area and the necropolis. The first trench uncovered a north-south-oriented chamber tomb with a burial cist holding numerous burials. The artefacts unearthed within the tomb have a wide range of dates, beginning in the late 4th or mid-3rd century BC and continuing into the 4th century AD. A partially uncovered tomb was discovered northeast of the chamber tomb. The structure consisted of roof tiles. The second trench contained the remains of a sarcophagus base. In the northern section of the trench, a floor made of polygonal-shaped blocks was discovered. The last trench uncovered a kiln, likely associated with lime manufacturing. These findings suggest that the area served not only for burial purposes but also engaged in substantial economic activity, including lime manufacture, which was vital for construction and other industries. Further excavation and analysis may yield profound insights into the cultural and social aspects of the community that occupied this site. The geo-radar readings acquired in the vicinity indicate the presence of many walls of potential structure in this region.

Keywords: *Troad, Smintheion, Necropolis, Glass Unguentarium, Roman Period*

Giriş

Smintheion (Apollon Smintheus Kutsal Alanı), Kuzeybatı Anadolu'da antik dönemde Troas (bugün Biga Yarımadası-Çanakkale İli) olarak ifade edilen bölgenin güney batı köşesindedir. Smintheion'un

Osmanlı Dönemi adı ile Külahlı, günümüzdeki adı ile Gülpınar Köyü'nün eteğinde "Bahçeler içi" denen yerde ve Asya'nın en batı ucu olan Baba Burnu'nun (Lektum: Babakale Köyü) 9 km güney batısında yer alır (Harita 1).

Harita 1: Troas Bölgesi ve Smintheion (Hazırlayan: C. Bakan).

Hamaksitos ve Khrysa antik kentlerine yakın konuşlandırılmış bu Hellen kutsal alanı, Roma Çağı'nda farklı yerleşim tasarımı ve mimarisi ile düzenlenmiştir. Roma dönemi öncesi anıtsal mimarinin buradaki tek örneği Hellenistik Apollon Smintheus Tapınağı'dır. Bunun dışında kalan diğer mimari yapıların tümü Roma İmparatorluk Dönemi'ne aittir. Geç Antik Çağ'da Hristiyanlık dininin yaygınlaşması ile kutsal alanın yeniden değişime uğradığı ve Roma anıtsal yapılarının ise çoğu örnekte olduğu gibi ya işlevi değiştirilerek ya da kendi içerisinde farklı mekânlara bölünerek yeniden kullanıldığı görülür.

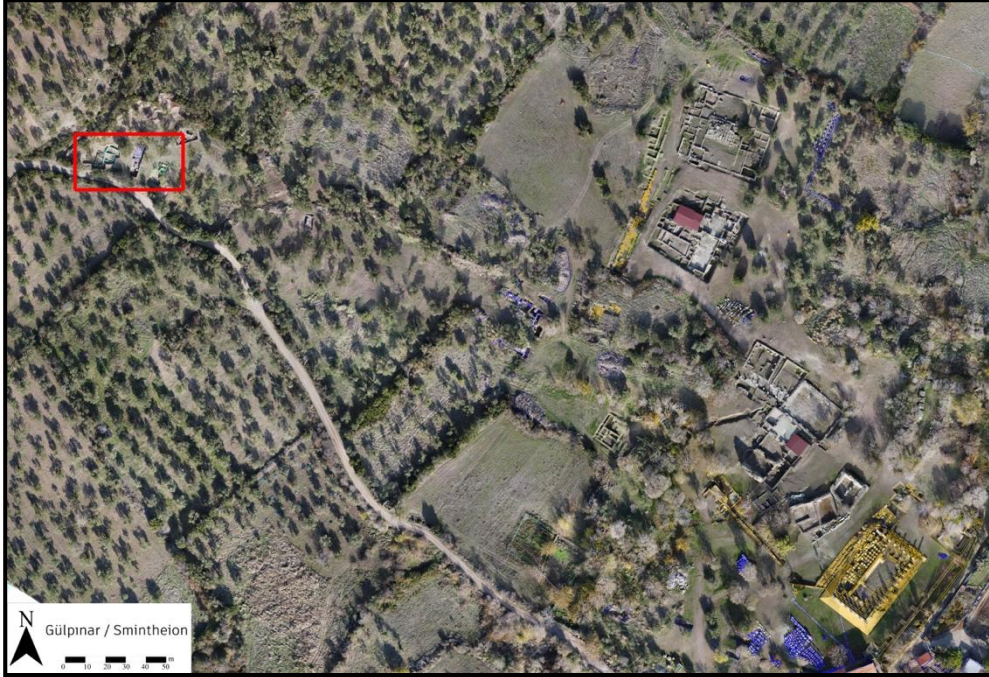
Smintheion'daki çalışmalar ilk aşamada tapınak ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Son 20 yıldaysa kuzey batıya doğru devam

etmiştir. Yarım asra yaklaşan kazı çalışmaları daha çok –tapınak da dahil olmak üzere– evvelce kazılmış ve terk edilmiş Roma yapılarını kapsar. Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönemler ise bazı mimari parçalar, çok az korunmuş yapı temelleri, çevreden derlenmiş yazıtlar ve küçük buluntular ile temsil edilir. Roma yapıları içerisinde en yoğun mimari su yapıları yani depolar ve suya birinci derecede ihtiyaç duyan hamam yapıları olduğu görülür. Hatta 2020 yılında keşfedilen Batı Hamamı da dahil edildiğinde su ve su yapılarının Smintheion'da ne derece vazgeçilmez ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu çalışmalar Smintheion'da yaşayan insanların kim olduklarını, nasıl bir hayat sürdüklerini ve neden kutsal alanı tercih ettiklerini, varsa gömü alanlarından ve yaşam

alanlarından yola çıkarak tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Smintheion'da başlayan kazılarla Apollon Smintheus Tapınağı, Roma su depoları ve Hamamları, Podyumlu Yapı, Kutsal Yol ve diğer Geç Antik Çağ¹ dokusuna ait unsurlar keşfedilmişti (Resim 2). Smintheion'da güney-batı, kuzey doğu istikametinde ortaya çıkarılan bu yapılar dışında en önemli bulgular Roma Dönemi yerleşim alanları

ve yine Roma *nekropolis*'inden² gelmiştir. Kamulaştırılmamış özel zeytin bahçeleri içerisinde yer alan *nekropolis*, kaçakçılarından korumak amacıyla 1989-1991 yıllarında üç sezon kazıldıktan (Özgünel, 1993) sonra çalışmalara son verilmiş, bu kazılarda ortaya çıkan mezar ve buluntuların özet bir değerlendirmesi 2013 yılında "Smintheion Nekropolü ve Buluntuları" (Öztepe, 2013) adıyla yayınlanmıştır.

Harita 2: Kutsal alanın genel görünümü ve kuzeybatıda 2023 yılı kazı alanı (Hazırlayanlar: D. Kırac, B. Barışman, E. Aykın, C. Bakan – Smintheion Kazı Arşivi)

¹ Geç Antik Çağ *Nekropolis*'i ise Batı Hamamı ve Küçük Hamam arasında kalmaktadır ve kısmen yürüme yolu altında ve kamulaştırılmamış bahçe altında kaldığından birkaç mezar dışında kazısı yapılmamıştır.

² Smintheion'da Prehistorik dönem de dahil olmak üzere günümüze dek kullanılmış 9 ayrı gömü alanı

tespit edilmiştir. Bunlar Prehistorik, Roma, Geç Antik Çağ, İslami Dönem ve Türk Dönemi yerleşimlerine aittir. Bu gömü alanları Smintheion'un kurulduğu alanın hiçbir zaman terk edilmediğini ve bu bölgede sürekli yaşamın varlığını kanıtlamaktadır.

Smintheion'da 2023 yılında başlayan kazılar için Hamaksitos'a giden yolun kenarında kalan, yerleşim alanının sonlanarak *nekropolis* alanının başladığı nokta seçilmiştir (Harita 2). Bu noktanın seçilmesinde sözü edilen dönemde insan ve kutsal alanda yaşam, konutlar ve kullanımları hakkında bilgi edinmek elbette arkeolojik açıdan birinci derecede önemli gerekçedir. Diğer gerekçeler ise kutsal alanın doğal tahribat, kaçak kazılar, güvenlik, yangın gibi tehlikelere karşı bir bütün olarak koruma altına almak ve çalı ve moloz duvarlardan arındırarak turizme kazandırmaktır. Yıllarca bir taraftan kamulaştırma yapılmış, diğer taraftan jeofizik-jeoradar çalışması yapılmış bu alanda Smintheion Roma Dönemi yerleşiminin en geniş sınırlara ulaştığını ifade etmek gerekmektedir. İşte bu en geniş sınırları korumak, temizlemek ve bir bütün olarak algılanabilir hale getirmek ve *nekropolis* ile yerleşim alanı sınırını ortaya koymak birinci derecede amaçtır.

Roma *Nekropolis*'i, Karşılar Tepe'nin doğusunda ve daha çok Pazardere'ye yakındır. Apollon Smintheus Tapınağı'na kuş uçuşu uzaklığı 400 m'dir. *Nekropolis* kazılarının gerçekleştirildiği alan Kumbağlar ve Gülpınar Yazlık Evleri'ne giden yolun birinci dört yol kavşağında ve yolun kuzey köşesidir. Dört yol ağzının diğer üç parseli özel arazidir ve kazılara izin verilmemiştir. *Nekropolis*'te 1989-1991 yılları arasında yapılan kazılar, Hamaksitos'a giden toprak yolun kuzeyinde Karşılar Tepe'nin doğu yamacında gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. 2023 yılı kazı çalışmaları ise yol kavşağının kestiği dört dilimin tapınak istikametine kalan dar bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Batıda toprak yolun varlığı ve

zeytin ağaçları çalışma alanını sınırlandırmış olmasına rağmen ortaya çıkan bulgular Smintheion Roma Dönemi gömü gelenekleri, mezar tipleri, gömülenler ve ölüm nedenleri hakkında şimdilik yeterince kanıt sunmaktadır. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda farklı gömü alanları ve Geç Antik Çağ gömü alanlarının kazılmasıyla elde edilecek verilerle kutsal alanın birinci derecede hizmet alanı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Gülpınar Deresi'ne doğru yumuşak bir eğimle alçalan tepe eteğindeki mezarlar doğrudan ana kaya-toprak üzerine inşa edilmişlerdir. Daha önce yapılan *nekropolis* kazılarında da tespit edildiği gibi yoğun biçimde yapılan zeytincilik tarımı tahribatı artırmış olduğundan sadece zemine yakın gömüler tespit edilebilmiştir. Çevrede bulunan lahit parçaları, köylülerin yol kenarları ve tabanında (su ve posta vs) hatların geçtiği kazı çalışmalarında basamaklı yapılar ve tuğla örgülü mimari dokudan söz etmeleri ise Hamaksitos'a uzanan yol boyunca anıt, oda mezar ve lahit mezarların varlığını doğrulamaktadır. Sözü edilen yol kaldırılamadığı ve diğer zeytinliklerin ise özel şahıslara ait olmasından dolayı şimdilik bu bilgilerle yetinmek zorunda kalınmış ve kazılar batı ve güney yönde genişletilememiştir.

Roma *Nekropolis*'inin yer tercihi ve mezarların konuşlandırılma amacını anlamak ve anlamlandırabilmek için, Smintheion'da yaşayan veya ziyarete gelen ve de burada gömülen kişilerin hem şahsi hem de toplum olarak davranış ve düşüncelerini bilmek gerekir. Bu bilgileri elde etmenin bir başka yolu da gömü alanlarından gelecek bilgilerdir. Bu nedenle sadece

Apollon'a inanmış ve desteğini arayan bireyler değil, Apollon'u kendilerine yaşam biçimi olarak seçmiş farklı sınıfların da var olabileceğini bu gömüler ve gömü alanları ifade edecektir. İşte bütün bu gerekçelerle hem inanan insanların hem de Roma toplumunun davranışları arazi ve tercih edilme nedeninde yatmaktadır. Gömü alanlarının irdelenmesi konuşlandırıldığı yer ve malzemeyle anlamlıdır.

Roma Çağı göz önüne alındığında Karşılar Tepe'nin gömü alanı olarak seçilmesinde Hamaksitos yolu üzerinde olması dışında bu noktada arkaya dönüp güneydoğuya doğru kutsal alana ve tapınağa bakıldığından daha kolay anlaşılmaktadır. Gömülerin yapıldığı dönemde çevrede bu kadar ağaç olmadığı gibi düzenli cadde ve sokaklardan oluşan özel tasarlanmış bir Roma dönemi kutsal alanının en batı ucunda olduğu görülecektir. Alanda yapıların tahribi, toprak erozyonu, tarım alanlarının kalıntılarının üzerini örtmesi ve Smintheion'a özgü bağlık ve bahçelik (Bahçeler içi) alanda yeşil doku, özgün şekli hayli değiştirmiş gözükmektedir. Antik Roma yolu kenarında Hellenistik Dönem'den kalan (Apollon Smintheus rahibesi Herophile mezarı gibi) mezarlar, Roma anıt ve oda mezarları, yüksek kaide üzerinde Assos tipi kalker ve andezit tipi lahitler ve yamacı saran basit Roma mezarları teraslar halinde tepeye doğru devam etmekteydi. Bu tepe ve *nekropolis* alanı aynı zamanda kutsal alan için geniş bir görüş açısı da sunmaktadır. Bütün bu ön değerlendirmenin *nekropolis* üzerinde daha da netleşmesi için kazı alanında hem jeolojik hem de arkeolojik çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur.

İfade edildiği gibi 1989-1991 yıllarında yapılan Roma *Nekropolis*'i çalışmaları 1991 kazı raporu dışında sadece E. Öztepe (2013) tarafından değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışmalarda *nekropolis*'in korunma durumu özetlenmiş, üç farklı mezar tipi ve ilginç gelen bazı buluntular sıralanmıştır. Cam eserler, pişmiş toprak malzemeler ve sikkeler gibi buluntu grupları içerisinde materyal ve tipler üzerinden değerlendirilmiştir. Roma Dönemi için mezar tipleri ve konumları, gömü gelenekleri, kontekstlerinin bütününün değerlendirildiği ve bireylere dair bilgi ve yorum içeren başka bir çalışma bulunmamaktadır. Birçok *nekropolis*'ten önce kazılan ancak çok az şey bilinen ve özellikle kutsal alan gömüleri olması nedeniyle bilgi açığı olan bu *nekropolis* ne yazık ki tahrip olmuş ve tarım nedeniyle tahrip olmaya da devam etmektedir. Söz konusu bu dönem kutsal alanının demografik ve sosyo-kültürel yapısında bir değişim ve dönüşüm yaşatmış olsa gerektir. Ancak cevap bekleyen sorular hayli fazladır: *Nekropolis* ve buluntuları bu kültür değişimlerinin örneklerini ne kadar yansıtmaktadır? Mezarlar ve gömülerin konumları özel şahısların veya toplumsal ayrımların dilini (statü) yansıtır mı? Anıtsal, tek, grup veya anıt mezar etrafına toplanmış mezarların anlamı nedir? Hangi etnik gruplar Smintheion'u tercih etmiştir ve Apollon Smintheus ile ilişkileri var mıdır? Smintheion mezar tipleri veya gömüleri de sıradan Roma mezar ve gömüler midir? Smintheion'da diğer *nekropolis*, mezar ve gömülenlerden farklılık var mıdır veya gömü şekli yönü vb. gibi uygulamalar geleneksel midir? Mezar bulguları ile mezar sahipleri arasındaki bağ hangi sosyal gruba aidiyeti gösterir? Smintheion halkı büyük oranda yerlidir fakat yönetici ve

rahipler Romalıdır ve Aleksandreia Troas ile doğrudan bağları vardır. Bu bağlamda Romalılaşıma ne ölçüde gerçekleşmiştir ve mezarlar bu değişimin yeterli kanıtı olabilir mi?

İlerleyen dönemlerde kazılar devam ettiği sürece Smintheion Roma dönemi *nekropolis*'inin Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait araştırmaları ve bilgileri daha da artacak ve yeni bulgularla geniş ve detaylı bir değerlendirmeye imkânı da doğacaktır. Bu bağlamda, aşağıda 2023 yılında kazılan gömüler ve elde edilen verilere yer verilmiştir.

1. *Nekropolis* ve Yerleşim – Konut Alanındaki Kazılar

Yukarıda tarihsel sürecinden kısaca söz edilen ve Apollon Smintheus Tapınağı'na

400 m mesafede yer alan *nekropolis* alanının başlangıç noktasında ve yerleşim alanının sınırında 2023 yılında üç farklı açmayla kazı çalışmalarına tekrar başlanmıştır (Harita 2, Resim 1). Yukarıda yer alan gerekçelere ek olarak 1989 ile 1991 yılları arasında kazılan mezarların varlığı (Özgünel, 1993, 510-512; Öztepe, 2013, 77-80; ayrıca ortaya çıkan figürin ve cam buluntular için bkz.: Akyürek 1992; Tüzün 1997; Gençler 2000; Öztepe, 2003; Gençler-Gürray 2013) ve yüzeyde mezar kontekstleriyle ilişkili lahit kapağı parçaları gibi ölü gömmeyele bağlantılı buluntuların varlığı nedeniyle kazı için bu alan seçilmiştir. İfade edildiği gibi *nekropolis* ve kutsal alan bağlantısının anlaşılabilmesi, mezar tipleri, gömü gelenekleri ve kullanım evreleri gibi konularda bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

Resim 1: 2023 yılında kazılan açmaların çalışma sonunda genel görünümü (Smintheion Kazı Arşivi)

Kazıya başlanan ilk açma (A), dört yol ağzına denk gelen kavşağa en yakın noktadır (Resim 1). Bu alanda geçmiş yıllarda yapılan kazılarda (1989-1991) ortaya çıkan mezarların devamı niteliğinde gömülerin olabileceği düşünülmüştür. Kazının hemen başlangıcında açmanın doğu kesiminde yüzey toprağının hemen altında kuzeydoğu-güneybatı yönlü 3,80 m uzunluğunda 1,45 m genişliğinde bir duvarın izleri ortaya çıkmıştır. Bu duvarla açmanın doğu kesiti arasında çok sayıda kemik gelmeye başlamıştır. Duvar ve kemikler nedeniyle çalışılan alan kuzeye doğru genişletilmiştir. Burada doğu-batı yönlü bir başka duvar ve çok sayıda kafatası parçası içeren kemikler bulunmuş tabanı 34x34 cm ve 34x68 cm gibi farklı boyutlara sahip pişmiş toprak kiremitlerle kaplı, taş örgü duvarlı bir gömü teknesi ortaya çıkarılmıştır. Tekne 1,90 m uzunluğunda, 1,70 m genişliğinde ve korunan en yüksek yerinde 65 cm derinliğe sahiptir. Batı ve kuzeyde ortaya çıkan güçlü duvarlar, gömü teknesinin bir oda içinde yer aldığına işaret ettiğinden bu odanın güney duvarının tespiti için açma güneye doğru genişletilmiştir. Çalışma sonunda mezar odasının 2,80x1,80 m ölçüsünde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte açmanın kuzeydoğusunda kuzeye ilerleyen bir duvar, güneyde doğu batı yönlü uzanan bir duvar ve doğuya uzanan başka bir duvar daha ortaya çıkartılmıştır. Bütünüyle baktığımızda batıda yaklaşık 7,50 m, kuzeyde yaklaşık 4 m kadar uzanan duvarlara sahip olduğu görülen yapının oda mezar olduğunu anlaşılmaktadır (Resim 2).

Resim 2: A Açması (Smintheion Kazı Arşivi)

Mezardan, biri MÖ 4. yüzyıl – MÖ 3. yüzyıl ortalarına ait bronz Assos sikkesi diğeri ise Constantine II (MS 337-340) dönemine ait bronz bir sikke, MS 1.-3. yüzyıl pişmiş toprak kandil (Resim 3) ile cam *unquentarium* (Resim 4), bronz bir *strigilis*'e ait parçalar, az sayıda figürin parçaları ve seramik parçaları ele geçmiştir. Buluntular Hellenistik dönem ile MS 4. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir. Gömü teknesinde karışık ve tahrip olmuş halde ele geçen kemikler üzerinde yapılan ön çalışmaya göre mezarda içlerinde çocuklarında bulunduğu en az 16 farklı birey olduğu anlaşılmıştır.

Resim 3: Açma A buluntusu kandil (Smintheion Kazı Arşivi)

Resim 4: Açma A buluntusu cam *unguentarium* (Smintheion Kazı Arşivi)

Çalışılan alanın kuzeydoğu köşesinde düz ve dışbükey formlu pişmiş toprak çatı kiremitlerinden yapılmış bir mezar ortaya çıkmıştır (Resim 2). Güney ucu tahrip olmuş mezarın korunan ölçüleri 1,50x0,50 metredir. Mezar içinde oldukça bozulmuş ve bütünlük arz etmeyen az sayıda kemik bulunmuştur. Mezarda seramik parçalarının yanı sıra kırık ve bazı kısımları eksik, ince cidarlı fincan benzeri bir kabin parçaları da ele geçmiştir.

Ayrıca açmanın batı kesimindeki zemin tesviyesi ve kesit düzeltme çalışmaları sırasında batı kesit içine doğru ilerleyen bir duvarın 1,25 m'lik parçası açığa çıkarılmıştır (Resim 2).

Sonuç olarak bu açmada elde ettiğimiz veriler, *nekropolis*'in sınırlarını ve farklı tipteki mezarların varlığını göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte tek gömü

teknesine sahip, çok sayıda bireyin gömülmüş olduğu oda mezar, Roma İmparatorluk döneminde (MS 2.-3. yüzyılda) bu alanda oda mezar, kiremit mezar gibi farklı tipte mezarların varlığını göstermektedir.

İkinci açma (B), ilk açmanın yaklaşık 14 metre doğusunda yer almaktadır (Resim 1, 5). B açmasında yüzey toprağının kaldırılmasının hemen ardından açmanın orta bölümünde bir lahit teknesinin taban parçası ve hemen güneyinde düzgün kesilmiş kireçtaşından üç mimari blok ortaya çıkmıştır (Resim 5). Açmanın batı kesitine paralel devam eden düzensiz taşlardan yapılmış 3,5 m uzunluğunda bir duvar ile büyük oranda kesit içinde kalan kuzeydoğuya doğru yönelen bir başka duvar mevcuttur. Bunlarla birlikte doğu batı yönlü bir duvar ile bu duvarın doğu ucuna 30 cm mesafede kuzey-güney yönlü bir diğer duvarın izleri belirlenmiştir. Açmanın orta ve kuzey bölümündeki bu buluntulara karşın güneyde mimariye ilişkin hiçbir buluntuya rastlanmazken az miktarda seramik parçası ele geçmiştir.

Resim 5: B açması, lahit taban parçası ve bloklar (Smintheion Kazı Arşivi)

Açmanın kuzey kesiminde yoğunlaşan çalışmalarında, yaklaşık 5,5 m² bir alanda yüzey toprağının yaklaşık 35-45 cm kadar altında yoğun çatı kiremidi parçaları tespit edilmiştir. Bu haliyle ilk olarak bir mekânın üzerini örten çatının tümüyle buraya çökmüş olduğu akla gelmiştir (Resim 6). Çatı kiremitlerinin ve altındaki yaklaşık 10 cm'lik ince toprak tabakasının kaldırılmasından sonra farklı ölçülerdeki poligonal taşlardan yapılmış zemine ulaşılmıştır. Taş döşeli zeminin güneydoğu köşesinde, burada biriken suyun tahliyesi için kullanılan, zemin ile benzer kaplamaya sahip, 25 cm genişliğinde bir kanalın bir bölümü tespit edilmiştir. Kanalin dönerek güneye doğru ilerlediği anlaşılmaktadır. Taş döşeli zemin güneyde ve doğuda daha önce duvar olarak yorumladığımız tek sıra taş dizisi ile sınırlandırılmıştır.

Resim 6: B açması kuzey kesimi ve çatı kiremitleri (Smintheion Kazı Arşivi)

Kuzey ve batıya doğru büyütülen açmadaki çalışma sonunda taş döşemenin kuzeye doğru devam ettiği, batıdaysa tahrip olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte zemin üzerindeki çatı kiremidi tabakasına ait izlerin batı kesitte devam ettiği görülmüştür. Ayrıca döşemenin güneybatı ve

kuzeybatıda kesit içine devam ettiği tespit edilmiştir. Doğu kenarda zemini sınırlayan taş sırası, açmanın kuzeydoğu köşesi yakınında kesilip 60 cm'lik bir geçiş oluşturacak şekilde devam etmektedir. Bu dar geçiş önüne düzgün kesilmiş kireçtaşı bir blok (82x45x22 cm) basamak olarak yerleştirilmiştir (Resim 7).

Resim 7: B açması (Smintheion Kazı Arşivi)

Çoğunluğu açmanın kuzey yarısında ele geçen kozalak biçimli antefiks parçaları (Resim 8) ve seramik parçaları Roma – Geç Roma dönemlerine aittir.

Resim 8: B açması buluntusu antefiks parçası (Smintheion Kazı Arşivi)

2023 yılında çalışılan son açma A ve B açmalarının doğusunda kalan C açmasıdır (Resim 1). Kazılan alanın güney kesiminde az sayıda seramik parçası haricinde buluntuya rastlanmamıştır (Resim 9). Orta kesimde, bir duvara ait olduğu anlaşılan

farklı boyutlarda moloz taşlar ve seramik parçalarının sayısı artmış, kazılan toprak yer yer kireçli bir yapı göstermeye başlamıştır. Açmanın batı kesitinde yüzey toprağının altında, açmanın orta bölümünden başlayıp kuzey-kuzeybatıya doğru uzanan, düzensiz formlu taşlardan harçsız örülmüş bir duvarın yaklaşık 4,90 m'lik bir bölümü açığa çıkarılmıştır. Duvarın güney uçta oldukça tahribata uğramış doğu-batı yönlü bir duvarla birleştiği görülmüştür (Resim 9).

Resim 9: Çalışma sonunda C açması genel görünüm (Smintheion Kazı Arşivi)

Açmanın doğu kesitinin hemen hemen orta bölümünde dairesel formlu bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Yapının çapı dıştan dışa 3 m, içten içe 2,50 m'dir. Korunan duvar yüksekliği 65-80 cm arasında, duvar kalınlığıysa 25-50 cm arasında değişmektedir. Duvarın iç yüzeyinde yer yer ve zeminde yaklaşık 5 cm kalınlığında kireç tabakası mevcuttur. Bununla birlikte yapı içinde kireç ve lokal yanık izlerine rastlanmıştır (Resim 10). Buluntular yapının üretimle ilişkili olduğuna ve kireç ocağı olarak kullanıldığına işaret eder. Ayrıca yapının 60 cm kadar kuzeybatısında anakayanın oyulmasıyla oluşturulmuş biri 45x28x10 cm diğeri 55x30x15 cm ölçülerinde, pota olduğunu düşündüğümüz yine bu alandaki üretimin varlığını gösteren dikdörtgen formlu

iki çukur bulunmuştur (Resim 9**Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**). Kireç ocağı kuzeydoğusunda kuzey-güney yönlü yaklaşık 3 m'lik bir bölümü açığa çıkarılan bir duvara yaslanmıştır. Bununla birlikte bu duvarın kuzey ucuyla birleşen, tabanı 30x30 cm'lik pişmiş toprak levhalardan oluşan doğu-batı yönlü bir kanalın yaklaşık 2 m'lik bir bölümü tespit edilmiştir (Resim 9).

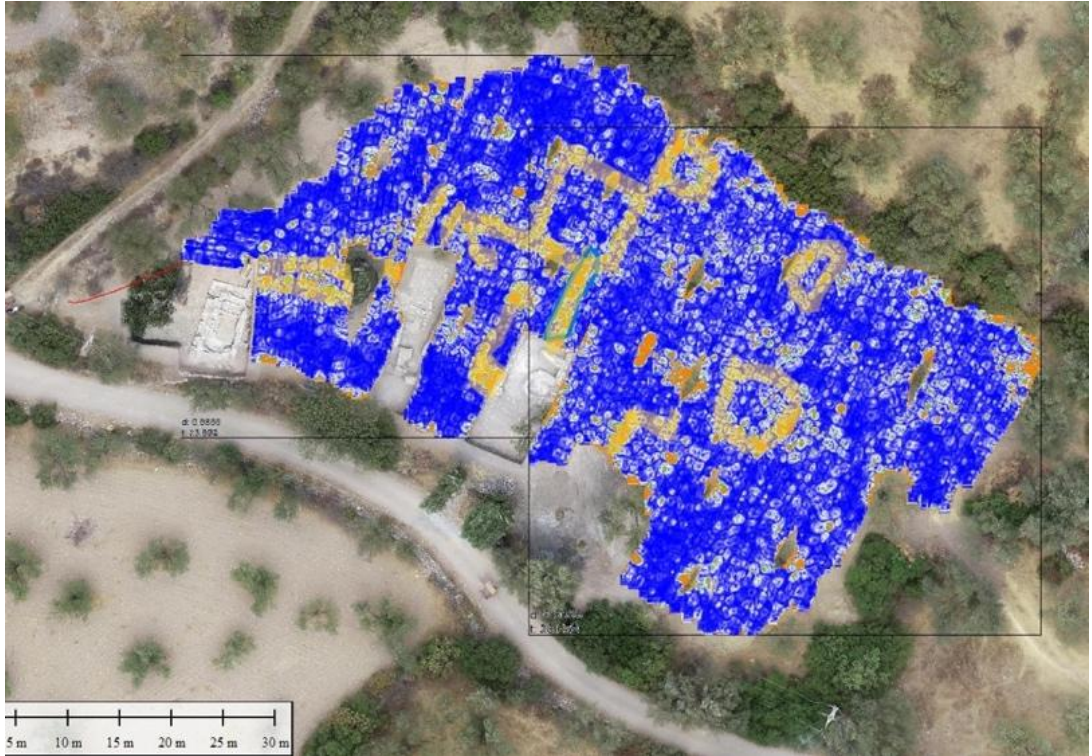
Resim 10: C açması kireç ocağı (Smintheion Kazı Arşivi)

Buradaki çalışmalar sırasında az sayıdaki seramik parçasının yanı sıra kireç ocağı çevresinde oldukça az sayıda cam parçası ile cam ve demir cürufları da bulunmuştur. Açma genelinde ele geçen seramikler arasında birkaç Hellenistik parça ve Roma *sigillata*'sı yanı sıra Geç Roma malları ağırlıktadır. Çalışma sonunda kuzeydoğu-güneybatı yönlü dikdörtgen plana sahip olduğu anlaşılan bir mekân kısmen açığa çıkarılmıştır (Resim 9). Kireç ocağı, az sayıdaki cüruflar, anakayaya oyulmuş sığ dikdörtgen pota/çukurlar bu mekânın olasılıkla Geç Roma döneminde üretimle bağlantılı olduğuna işaret etmektedir.

2. Jeofizik Çalışmaları

2023 sezonu jeofizik çalışmaları, nekropoliste kazılmaya başlanan açmaların çevresi ile kuzeydoğu ve doğusunda kalan yaklaşık 0,18 hektar genişliğindeki alanda gerçekleştirilmiştir (Resim 11). Daha önce kazılmamış bu kesimdeki olası arkeolojik varlıkların tespitine yönelik olarak Prof. Dr. Cahit Çağlar Yalçiner ve Yunus Can Kurban tarafından, sığ jeofizik ve arkeolojik prospeksiyon yöntemleri yardımıyla yeraltı radarı çalışmaları yürütülmüştür. Çalışma raporuna göre araştırmada 450

MHz HDR GPR kullanılmış, sıfırdan sekiz metre derinliğe kadar yüksek çözünürlük için yatayda ve düşeyde 0,5 m aralıklarla RTK-GPS sistemi kullanılarak koordinatlandırma yapılarak veri toplanmıştır. Ölçümler ve verilerin işlenmesi neticesinde ortaya çıkan anomaliler drone fotoğrafı üzerinde birleştirilmiş, yapısal bulgulara işaret eden görüntüler oluşturulmuştur. Sonuçlar, kazılan açmalarda ortaya çıkarılan duvarlarla birlikte değerlendirildiğinde yer altı radarı çalışması gerçekleştirilen alanda yerleşime ait çeşitli yapıların varlığına işaret etmektedir.

Resim 11: GPR verilerinin sunduğu anomalilerin yorumlanarak gösterimi (Hazırlayanlar: Prof. Dr. C. Ç. Yalçiner – Y. C. Kurban)

Sonuç

A açmasında tamamlanan ortaya çıkan iki adet mezarın kazısı tamamlanmıştır. Ön çalışma raporuna göre oda mezardaki gömü teknesinden 16 bireye ait olduğu belirlenen kemikler ile envanterlik ve etütlük buluntular ele geçmiştir³. Mezarlar ve kronolojik olarak eserler Roma İmparatorluk Dönemi'ne aittir. Bu dönem ve tarih aralığı Smintheion ve yaşayanların cins, yaş ve bazı yaşamsal sorunlarını temsil etmektedir. Hatta, Roma Dönemi'nde Smintheion daha çok Aleksandreia Troas, Geç antik Çağ'da ise Ionia ile ilişki içerisinde. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Aleksandreia Troas'a yerleştirilen Roma (Latin) nüfus ve kutsal alanı yöneten ünlülerin baskın bir izi mimariden epigrafik kanıtlara kadar mevcuttur.

Smintheion Roma *nekropolis*'i çalışmalarından çıkan sonuçlar, çok dar bir alanda ve çok az korunmuş örnekle bütün bu sorulara tamamen ve doyurucu cevap vermesi -kazılan alanın sınırlı olduğu düşünüldüğünde- şimdilik olanaksız gibidir. Buna rağmen kısmen de olsa bazı sorular ilerleyen dönemlerde yapılacak çalışmalarla cevaplanabilir. Daha çok mezar tipleri, gömü şekilleri ve mezarlardan ele geçen bazı eserler yayınlanmak üzere gruplanmış ve sınıflandırılmıştır. Smintheion Roma *nekropolis*'i tek bir döneme ait olduğu için genelde envanterlik eserler göz önüne alınarak iskeletlerin de incelenmesiyle gömülen kişilerin yaş, cins, ölüm nedenleri, statüleri, dinleri, sosyal ve mesleki yönleri

aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Yine ilerleyen dönemlerde yaşam alanlarının da kazısı yapıldığında yaşayan ve gömülenlerin toplum ve bireysel düzeyde ilişkileri daha kolay anlaşılacaktır. Özellikle mezarlara bırakılan eşyaların durumları (tür, malzeme, konum ve sayısı vs.) daha önem kazanacaktır.

Smintheion *nekropolis* kazılarının daha hızlı ve doğru ilerleyebilmesi için 2023 yılı çalışmaları kapsamında *nekropolis*'teki açmalarda jeofizik çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde *nekropolis* sınırında bazı mekanların duvarlarına ait izler tespit edilmiştir.

İkinci önemli sonuç ve bulgu kaynağı ise B ve C açmalarında mevcuttur ve doğrudan yerleşim alanının kanıtlarıdır. Bilindiği üzere evler, antik çağ toplumunda özel yaşamın uygulama alanıdır. İç mimari dekorasyon ve mekanlarının kullanımı ve de ele geçen maddi kültüre ait eserler veya yazılar hem özel yaşamı hem de evlerin geçirdikleri aşamaları anlamada özel öneme sahiptir. Apollon Smintheus Kutsal Alanı'nda tapınak ve su yapıları dışında henüz özel konutlara dair çalışma gerçekleştirilmemiştir. Çünkü ne tapınak ne de hamamlar kadar gösterişli olmadıklarından fazla dikkat çekmemişlerdir. Oysa Smintheion'u bir kutsal alan olarak düşünmek, buraya tapınma veya festival için gelen insanlara barınma sağlaması gereken evlerin nereden ve nasıl oldukları konusunda cevap aramaya

³ Antropolojik çalışma raporları ve sonuçları ile arkeolojik malzeme daha sonra detaylı değerlendirilerek yayınlanacaktır.

iter. Şöyle ki bu alanda daha önce hamamlar için ifade edilen farklılıklar, konutlar için de geçerlidir. Hamamın gayesi, kullanıcılarına bağlıdır. Bu hamamlarda kullanıcı olarak önce sporcular, sonra şenlik ve agon mevsimi kutsal alanı dolduran misafir ve hacılar ve kutsal yerin dini, idari ve bakım personeli yıkanmaktaydı. Evler de hamamlar gibi özel bir biçimde, sosyal, sportif, dini ve törensel hizmetler için kutsal alana gelenlere hizmet vermekteydi. Kutsal alanların kendine has bazı işlev ve müşteri değişikliği ise bazı yapıların planlanması ve kullanılmasına yansır.

Roma evleri de ilk planlandıklarından veya kullanımlarından sonra zamana bağlı olarak eklemelerle değişiklik geçirebilir. İşte Smintheion bazen kullanımı pagan Roma kültüründe olduğu gibi bozulmadan devam eden, kısmen bölünmüş ve değiştirilmiş veya spoliyen olarak yeniden değerlendirilen malzemesiyle, bazen de Geç Antik Çağ karakterinde konutları ile yeni bir kimliğe kavuşur (Smintheion'un Geç Antik Dönemi için bkz.: Koçyiğit et al., 2024). Geçmiş yıllarda bunun örnekleri hamam kazılarında ve çevresinde tespit edilmişti. 2023 sezonunda B ve C açmalarında elde edilen veriler, geniş bir alana yayılmış konutlar ve işliklere dair ipuçları olarak canlı bir yaşamın Geç Antik Çağ'da da devam ettiğini göstermektedir. Sadece planda meydana gelen değişiklikler değil, aynı zamanda içerisinde bulunan insana dair maddi kalıntılar veya malzemelerin toplu olarak değerlendirilmesi, evlerin hem fiziksel durumu, iç mimarisi ve mekanlarının nasıl kullanıldıkları konusunda gerekli bilgiye ulaşmak için son derece önemlidir. Yerleşim mimari örnekler ve konutların ise gelecek

yılların çalışma planına dahil edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Akyürek, N. E. (1992). Terra Sigillata aus dem Heiligtum des Apollon Smintheus. *Asia Minor Studien* 8, 125-165.
- Gençler, Ç. (2000). *Smintheion Camları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gençler-Güray, Ç. (2013). Smintheion Roma Dönemi Cam Kapları. İçinde A. C. Özgünel & N. Özgünel (eds.), *Smintheion: Apollon Smintheus'un İzinde* (129-133). Ege Yayınları.
- Koçyiğit, O., Yaman, H., & Özhan, T. (2024). Smintheion'da Dönüşümün İzleri: Bir Kutsal Alandan Geç Antik Dönem Yerleşimine, Kısa Bir Değerlendirme. İçinde F. Bayram (ed.), *Adil Özme'nin Hatırasına* (265-280). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Özgünel, C. (1993). 1991 Yılı Gülpınar (Apollo-Smintheus Tapınağı) Kazı ve Onarım Çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 14(1), 509-514.
- Öztepe, E. (2003). Smintheion'dan Bir Grup Pişmiş Toprak Heykelcik. *Belleten*, 248, 77-92.
- Öztepe, E. (2013). Smintheion Nekropolü ve Buluntuları. İçinde A. C. Özgünel & N. Özgünel (eds.), *Smintheion: Apollon Smintheus'un İzinde* (77-80). Ege Yayınları.
- Tüzün, B. (1997). Les Lampes de Smintheion. *Anatolia Antiqua* V, 167-185.